

İşitsel Peyzaj ve Yapılı Peyzaj İlişkisine Bütünleşik Yaklaşım

Nehir Bera Biçer¹

Özet

Kentsel formun mekânsal-zamansal dinamikleri ve deneyimi, çoğunlukla gözmerkezci paradigmanın egemenliği ile ele alınmaktadır. Ancak mekân algısı çok duyulu iş birliği ile inşa edilir ve bu süreçte görsel-işitsel etkileşimler kritik bir rol üstlenir. Bu çalışma, kentsel formun işitsel boyutu ve kentsel mekânın psikoakustik algısına dikkat çekmeyi hedeflemektedir. Bu amaçla, öncelikle işitsel peyzaj (soundscape) kavramını tanıtmaktadır ve kentsel formun nitelikleri ile işitsel peyzaj örüntülerinin karşılıklı bir etkiye sahip olduklarını öne sürmektedir. Bu bağlamda, kentsel mekânın göz ardı edilen işitsel düzeninin morfolojik karakter özellikleri ile eşlenerek ortaya çıkarılması hedeflenmektedir. Kentsel formun göz ardı edilen işitsel düzenini akustik ve psikoakustik boyutlarıyla ortaya çıkarmak için; morfolojik analizler, saha araştırmaları, ses seviyesi ölçümleri, ses kaynağı sınıflandırmaları ve ses yürüyüşü prosedürü gibi morfolojik araştırma ve ses peyzajı araştırma yöntemleri bir arada kullanılacaktır. Ankara'nın tarihi merkezinde yer alan ve tartışmalı bir kentsel yenileme sürecinden geçmiş olan Hamamönü bölgesi ile Hacettepe Üniversitesi Kampüsü ve Mehmet Akif Ersoy Parkı pilot çalışma alanı olarak belirlenmiştir. Bu alandaki ilgili mekânsal müdahalenin, ses peyzajı karakterine ve yapılı peyzaj düzenine eş zamanlı etkisi araştırılmıştır. Araştırma alanındaki morfolojik değişimlerin akustik komünite örüntülerine ve mekânın işitsel kültürüne etkisi incelenmiştir. Sonuç olarak, bilginin işitsel boyutuna karşı sessiz kalma tutumunu sürdürmek parçalı ve indirgeyici bir kentsel araştırma sürecine yol açmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Akustik Komünite, İşitsel Peyzaj, İşitsel Kimlik, Kentsel Morfoloji

1. Giriş

Kentsel form, kent olgusunun ana yapısını ve dinamiklerini şekillendirmede önemli bir etkidir. Kent morfolojisi, sistematik analiz yöntemleri olan köklü bir araştırma alanıdır. Morfolojik araştırma; kentin fiziksel formu, strüktürü ve örüntüleri ile çok katmanlı süreçlerini inceler. Ancak, kent fenomeni araştırılırken, çoğunlukla görme odaklı bir perspektif hakimdir. Bu makale, kentsel teorilerin göz merkezli paradigmasını eleştirel bir şekilde ele almaktadır. Bu doğrultuda, kentsel morfoloji araştırmalarının yöntem ve kapsamını eleştirel bir yaklaşımla incelemektedir ve kentin göz ardı edilen işitsel potansiyeline dikkat çekmektedir. Kentin sesleri bulunduğu bağlama bir doku kazandırabilir ve yerin kimliğine eklenilebilir (Hall, Lashua ve Coffey, 2008; Dökmeci Yörükoğlu, Urak ve Erçakmak Osmalı, 2021). Bu çalışma işitsel peyzaj araştırmasının kent araştırmalarına entegre edilmesi gerekliliğine dikkat çekmektedir. Bu sebeple, kentsel morfolojik araştırma yöntemlerini ve ses peyzajı araştırma yöntemlerini birleştiren bir öneri kentsel araştırma metodu ortaya koymaktadır. Kentsel bağlamda örtülü halde bulunan işitsel düzeni ortaya çıkarmak için, önerilen yöntem Ankara'nın tarihi merkezinde bir pilot çalışma alanı üzerinde denenmiştir. Çalışma alanı belirlenirken kentsel morfolojiyi etkileyecek mekânsal müdahalelere maruz kalmış bir kent parçası üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda, tartışmalı bir kentsel yenileme sürecinden geçen Hamamönü bölgesi ve bu bölgeyle komşu halde ancak gerilimli ilişkiler barındıran Hacettepe Üniversitesi Kampüsü ve Mehmet Akif Ersoy Parkı'nı içine alan kent parçası üzerinde çalışma yürütülmüştür. İlgili alanın morfolojik karakteri; ölçek gerilimleri, mülkiyet ilişkileri ve kentsel boşluk-doluluk örüntüleri dolayısıyla işitsel peyzaj tartışmasını zenginleştirmektedir. Kentlerin tarihi merkezinin

¹ Arş. Gör., Başkent Üniversitesi, Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü, nehirberabicer@gmail.com

işitsel peyzajı üzerine literatürde çeşitli çalışmalar yer almaktadır (Yelmi, 2016; Kaymaz, Cennet ve Baki, 2016; Biçer, 2019; Dökmeci Yörükoğlu, Urak ve Erçakmak Osma, 2021). Ancak, bu araştırma pilot çalışma alanını belirlerken tarihi işitsel peyzaj, kentsel koruma ve işitsel peyzaj, yeniden işlevlendirme ve işitsel peyzaj vb. konuları merkeze almamakta; kentsel formun nitelikleri ile işitsel peyzaj örüntülerinin karşılıklı etkileşimine odaklanmaktadır. Bu sebeple, önerilecek çerçeve tarihi bağlamda yer almayan kent parçalarında da uygulanabilir.

2. Kentsel Morfoloji Araştırmasına Eleştirel Bakış ve Öneri Bütüncül Yaklaşımlar

Madanipour (1996) kentsel mekânı, yapılı çevre ve ilgili sosyal katmanlarının bir aradalığından oluşan bir sistem olarak tanımlamaktadır. Bu komplike fenomen, çoklu değişkenler etkisi ile sürekli devinim halinde dinamik bir yapıdır. Bir yandan, doğal katmanlar, kentsel doluluklar-boşluklar, yapı adası biçimlenişleri, yapı tipolojileri, yapı kat yükseklikleri, cadde-sokak-meydan örüntüleri gibi çeşitli fiziksel mekân unsurları ile şekillenir. Eş zamanlı olarak, mekânı oluşturan algısal, gözle görülmeyen, kültürel nitelikler ile tanımlanır. Bu sebeple, kent dokusunun yalnızca fiziksel girdiler ile değil; tüm boyutlarıyla ele alınması, araştırılması, yorumlanması ve tasarlanması gerekir. Bu karmaşık yapının çözümlenmesi ancak çok katmanlı, çok yönlü ve çok duyulu okumalar ile sorgulanması yoluyla mümkündür. Kent bağlamında mekânı tanımlayan soyut ve somut tüm parametreler ilişkisel olarak bütünlük biçimde değerlendirilmelidir. Kentsel morfoloji, kentsel formun çeşitli unsurlarını araştıran kavram ve yöntem setleri geliştirmiştir. Morfolojik araştırma; yapılı peyzajın fiziksel örüntülerini ve bahsi geçen soyut girdilerini ayrı ayrı faktörler olarak değil, birbiriyle yakından ilişkili unsurlar olarak ele almaktadır. Ancak, mevcut morfolojik araştırma yaklaşımlarında kentsel formu görsel olarak algılanan fiziksel bir varlık olarak değerlendirme eğilimi vardır. Burg'un da belirttiği gibi "morfoloji, görsel dünyanın-biçimin- bilimi anlamına gelir." (Burg, 2003) Morfoloji kavramının etimolojik kökeni kentsel formun bilgisinin görme-odaklı olduğunu vurgulasa da kent fenomeninin çok yönlü doğası ancak somut-gözle görülen morfolojik veriler; kentin gündelik pratikleri, psikocoğrafik keşifler, atmosferik boyutlar, sinestetik deneyimler ve zamansallık gibi soyut ve/veya görünmeyen yönleriyle ilişkilendirildiğinde ortaya çıkarılabilir. "Yapılı çevre, onu yaratan insan etkinliğinin muazzam bir dizini" (Kropf & Malfroy, 2013) olduğundan morfolojik araştırma yalnızca görsel odaklı fiziksel özellikleri değil, çok duyulu mekân algısını da ortaya koyacak yöntemler geliştirmelidir. Peter Larkham güncel kentsel morfolojik araştırma yaklaşımlarının "salt biçim tasviri eğiliminden süreçlerin eleştirel keşfine doğru evrildiğini" (Larkham, 2021). vurgulamaktadır. Morfolojik araştırma literatüründe kent formunun sosyal boyutları ve yapılı peyzajın maddi olmayan boyutlarına olan araştırma eğilimi artmaktadır (Larkham, 2006) Karl Kropf (2009) kentsel morfoloji araştırmalarında alternatif yaklaşımları değerlendirirken dört alt kategori belirlemiştir: mekânsal analitik yaklaşım (the spatial analytical approach), konfigürasyonel yaklaşım (the configurational approach), tipolojik süreç yaklaşımı (the process typological approach) ve tarihsel-coğrafi yaklaşım (the historico-geographical approach). Konfigürasyonel morfolojik araştırma yaklaşımında fiziksel mekân ve arazi kullanımı gibi değişkenlere ek olarak mekânda hareket-ritim örüntüleri, kentsel etkinlik kalıpları, algısal örüntüler ve sosyokültürel kodlar da araştırma kapsamına dahil olur. Bu çalışma kentsel morfolojiye bütüncül bir yaklaşım ile kent mekânının görünür ve görünmeyen tüm niteliklerinin araştırılması için amaç, yöntem ve araçların yeniden ziyaret edilmesi gerektiğini önermektedir. Sonuç olarak, kentsel fenomenin komplike yapısı yalnızca görsel olarak kavranamaz ve görme odaklı bir kentsel araştırma indirgeyici sonuçlar ortaya koyabilir. Mekân algısı çok duyulu bir süreçtir ve bu çalışma kent araştırmalarında şimdiye dek göz ardı edilen işitsel boyutun potansiyelleri üzerine odaklanmaktadır.

3. Kentsel Morfoloji Araştırmalarına İşitsel Çağrı

Kent morfolojisi çalışmalarında görme odaklı bir yaklaşım yaygın olsa dahi mekânsal deneyim çok duyuludur. Mirko Zardini (2005) bu tek duyulu yaklaşımı eleştirerek, kapsamlı bir kentsel araştırma için çok duyulu şehircilik kuramının (multisensory urbanism) önemine dikkat çeker.

1970lerde çok duyulu şehircilik yaklaşımına karşı artan araştırma ilgisi (Zardini 2005), mekânın işitsel boyutuna dair sorgulamaları ve keşif arayışlarını da beraberinde getirmiştir. Kent araştırmalarında bir işitsel dönüş süreci başlamıştır. Ancak, kentsel bağlamın ses boyutu öncelikli olarak gürültü temelinde ele alınmıştır. 1970ler, kentlerin yoğunluğunun hızla arttığı, trafik, sanayi vb. gürültü kaynaklarının kent fenomenine gündelik olarak dahil olduğu sürece rastlar. Bu sebeple, özellikle 1970lerin başından itibaren kentin sesleri planlama süreçlerine dahil edilirken kontrol altına alınması gereken gürültü kaynakları formuna indirgenmiştir. Sonuç olarak, kentsel bağlamda ses büyük ölçüde gürültü yönetimi stratejileriyle sınırlandırılmıştır. Kentin ses ortamının algısal ve ilişkisel yönleri göz ardı edilmiştir. Kentin sesleri; zaman, mekân ve hafızayı işaret etme potansiyeline sahiptir. “Kentın sesleri mekânsaldır ve bu sebeple kentin fiziksel ortamının bir parçasıdır” (Zittoun, 2012). Kentsel morfoloji çalışmaları, kentlerin mekânsal ve fiziksel yapısını araştırmaktadır ancak işitsel boyutu kapsam dışı bırakmaktadır. Kentsel morfoloji literatüründe yapıli peyzajın işitsel boyutu üzerine araştırma konusunda bir boşluk bulunmaktadır. Bu boşluğu doldurmaya katkıda bulunmayı amaçlayan bu makale, kentsel formun ses boyutunu ve kentin işitsel algısını gürültü yönetim stratejilerinin ötesinde araştırmayı planlamaktadır.

3.1. Kentsel Formu Dinlemek: İşitsel Peyzaj ve Yapılı Peyzaj

Ses ve gürültü kavramları genellikle birbirinin yerine kullanılır ve bu oldukça yanıltıcıdır. Ses olgusu doğası gereği bir ikilik barındırır. Bir yandan, fiziksel özellikleri bakımından akustik boyutu üzerinden incelemek mümkün iken diğer yandan algısal ve ilişkisel özellikleri dolayısıyla psikoakustik boyutu üzerinden araştırmak mümkündür (Biçer, 2019). Gürültü boyutu, esas olarak sesin fiziksel-akustik yönü altında incelenir. Dolayısıyla, kentsel araştırma, planlama ve tasarım süreçlerinde kentin seslerinin yalnızca gürültü yönetimi stratejilerine indirgenmesi, psikoakustik mekân deneyimi potansiyellerinin göz ardı edilmesine sebep olur. Sesin kentin gündelik pratiklerindeki rolü bütüncül bir şekilde hem akustik hem de psikoakustik yönleriyle ele alınmalıdır. Sesin akustik boyutuna dair bilgiye ilgili teknik altyapının olduğu 1860lı yıllardan itibaren erişmek mümkündür. Sesin algısal ve ilişkisel boyutuna dair tartışma ise 1960ların sonu ve 1970lerin başında işitsel peyzaj (soundscape) kavramının literatüre dahil olmasıyla başlar. İşitsel peyzaj kavramı ilk kez Michael Southworth tarafından 1967 yılında *The Sonic Environment of Cities* adlı çalışmasında ortaya atılmıştır. Southworth (1967) bu çalışmanın amacını kenti dinleyerek anlamak ve aynı zamanda ses algısının zaman içinde nasıl değiştiğini belirlemek olarak tanımlamaktadır. İşitsel peyzaj literatürü için bir diğer öncü figür olan Schafer (1977), kentlerin işitsel peyzaj örüntüsünün değiştiğini ve bu değişiklikleri takip etmek ve kentlilerin psikoakustik algısını incelemek için metodolojiler geliştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

1960ların sonundan itibaren, Southworth ve Schafer’i takiben, işitsel peyzaj alanında pek çok çalışma yürütülmüştür. Örneğin, Barry Truax işitsel peyzajın algısal boyutu üzerinde durmuş, işitsel çevre ve bireyin algısı arayüzünü araştırırken akustik komünite (acoustic community) kavramını ortaya atmıştır (Truax, 1984). Truax’a göre, belirli bir yere ait özgün ses örüntülerinin müşterek deneyimi bölgesel bir (işitsel) kimlik ve akustik komünite tanımlayabilir. Belirli bir akustik komüniteye ait olan bireyler benzer çevresel seslere benzer tepkiler gösterme eğiliminde olabilirler (Truax, 1984). Psikoakustik, seslere atfedilen çağrışımsal anlamlarla ilgilenir (Truax, 1984).

1960lardan günümüze işitsel peyzaj kavramına dair araştırma yöntemleri ve içerikleri çeşitlilik gösterse de iki temel nokta varlığını korumuştur: işitsel peyzaj algısal ve yapıli peyzajdan bağımsız düşünülemez. Yapılı peyzaj ve işitsel peyzaj karşılıklı olarak bağlantılıdır (Southworth, 1967; Westerkamp, 1991; Müller, 2012; ISO12913-1:2014; Kang and Schulte-Fortkamp, 2016; Hong and Yong Jeon, 2017). Yani, yapıli peyzajın hem fiziksel formu hem de mekânsal karakteri işitsel peyzaj örüntüsü üzerinde bir etkiye sahiptir. Eş zamanlı olarak, işitsel peyzaj düzeni de ilgili yapıli peyzaj konfigürasyonuna dair bilgi verebilir. Örneğin, çeşitli cadde-sokak-meydan örüntüleri belirli işitsel peyzaj düzenleri üretme potansiyeli barındırabilir. Literatürde, yoğun kent dokusu içinde planlanan

parkların ve yeşil alanların psikoakustik algıya etkisi üzerine de araştırmalar bulunmaktadır (Liu and Kang, 2015; Cerwén, 2019; Chitra, Jain, and Chundelli, 2020). Ancak, işitsel Peyzaj ve yapıyı peyzaj arasındaki ilişkiye dair kısıtlı çalışmalar parçacıl birtakım öneriler getirmiştir. Kent araştırmalarında bu etkileşimin potansiyellerini ortaya çıkarmak için bütünlük bir yaklaşıma ihtiyaç vardır. Bu makale, kentsel morfoloji araştırması ve işitsel peyzaj araştırmasına (geliştirme aşamasında olan) bütünlük bir metot önermektedir. Ayrıca, ilgili pilot çalışma bölgesi, bir kent parkı ve farklı ölçekler-arazi kullanımları barındıran bir yapıyı peyzaj düzeni içerdiğinden işitsel peyzaj örüntüsüne etkisi literatürdeki mevcut çalışmalara katkı sunabilir.

4. Metodoloji

İşitsel peyzaj alanında çevresel sesleri ve bireylerin psikoakustik davranışlarını araştırmayı hedefleyen çeşitli metotlar 1960ların sonundan itibaren geliştirilmeye başlanmıştır. Ana amaç çoğunlukla karmaşık akustik ve psikoakustik verilerin okunabilirliğini artırmak olmuştur. Ancak, işitsel peyzaj alanının mekân araştırmaları ile ilgili çalışma alanlarına (mimarlık, kentsel tasarım vb.) dahil olması 1990ların sonunu bulmuştur. Bu sebeple, oldukça güncel ve gelişmekte olan bir çalışma alanı olarak yöntem ve araçları da bir gelişim süreci içindedir. Mevcut metotlar ile ilgili eleştiriler tekil çözüm önerileri üretilmesi ve bir genel çerçevenin eksikliği üzerine olmuştur. Bu makale, işitsel peyzajı kent araştırmalarına bütüncül bir yaklaşımla dahil etmeyi önerirken kent çalışmalarında mevcut olarak kullanılan sistematik yöntemleri ve uyarlanabilir bir çerçevesi olan araştırma alanlarını incelemiştir. 1990lardan itibaren (ISUF'un kurulmasıyla birlikte) kentsel morfoloji araştırmalarının çok yönlü-çok disiplinli yaklaşımlar benimsemesi ve kent araştırmalarında yeni keşiflere olanak sağlaması ilginç bir şekilde işitsel peyzaj araştırmalarının da mekân çalışmalarına dahil olduğu sürece rastlar. Bu makale bu kesişimin kent araştırmalarına yeni, bütüncül ve işitsel olarak kapsayıcı açılımlar sağlama potansiyeline dikkat çekmektedir.

Öneri metodoloji belirlenen nitel ve nicel kentsel morfolojik araştırma yöntemlerini ve işitsel peyzaj araştırma yöntemlerini bir arada kullanan bir birleştirilmiş model üzerine kuruludur. Veri toplama süreci harita okumaları, saha araştırmaları, ses seviyesi ölçümleri, ses kaynaklarının belirlenmesi ve ses yürüyüşü prosedürünü içermektedir. Harita okumaları; kentsel doku ağları, sirkülasyon ağları ve arazi kullanım örüntülerindeki dönüşüm süreci ile ilgili veriye erişmeyi sağlar. Saha araştırmaları, pilot çalışma alanının işitsel peyzaj ve yapıyı peyzaj örüntüsü üzerinde etkisi olabilecek ayırt edici özelliklerini keşfetmeyi amaçlar. Örneğin, Hacettepe Üniversitesi kampüsü ve Hamamönü bölgesi arasındaki ölçek gerilimi, mülkiyet ilişkileri ve kullanıcı profili filtrelenmesi-farklılaşması işitsel peyzajın bütünlüğünde kopma alanlarına sebep olmaktadır. Ses seviyesi ölçümleri ve ses kaynaklarının belirlenmesi karmaşık işitsel peyzaj verilerinin okunabilirliğini artırır. Kentsel bağlamdaki ses kaynaklarının ve yoğunluklarının belirlenmesi, ses kaynağının işitsel peyzaja ve psikoakustik deneyime zaman içindeki güçlenen-zayıflayan-baskılanan-yok olan vb. etkisini izlemeyi kolaylaştırır (Schafer, 1977; ISO/TS 12913-2:2018). Son olarak, işitsel peyzaj araştırmacıları tarafından yaygın olarak kullanılan bir yöntem olan ses yürüyüşü prosedürü (Schafer, 1977; Westerkamp, 1991; Biçer, 2019; Dökmeci Yörükoğlu, Urak ve Erçakmak Osm, 2021) işitsel peyzajın hem akustik verilerinin ölçülmesini hem de psikoakustik değerlendirmelerinin yapılmasını sağlar.

Veri toplama aşaması tamamlandıktan sonra, elde edilen veriler analiz aşamasında hem morfolojik hem de işitsel olarak bütüncül bir yaklaşımla değerlendirilir. Veri analizi aşaması ses kaynaklarının sınıflandırılması ile başlar. Kentsel bağlamın işitsel değişkenlerinin taksonomisi ilgili ses ortamının hem akustik hem de psikoakustik özelliklerini yorumlamak için etkili bir yöntemdir (Schafer, 1977; ISO/TS 12913-2:2018). Ses kaynaklarının sınıflandırılması, arazi kullanım örüntüleri ile işitsel peyzaj düzeni arasındaki olası korelasyonları ortaya çıkarır. Bu makalenin pilot çalışma alanı bir kentsel yenileme sürecinden geçtiği için arazi kullanım örüntüsü değişmiş ve bu durum işitsel peyzaj düzenini dolayısıyla işitsel kimlik, işitsel kültür ve akustik komünite kodlarını da dönüştürmüştür. Kaymaz, Cennet ve Baki (2016) Hamamönü'ndeki tartışmalı dönüşüm sürecinin

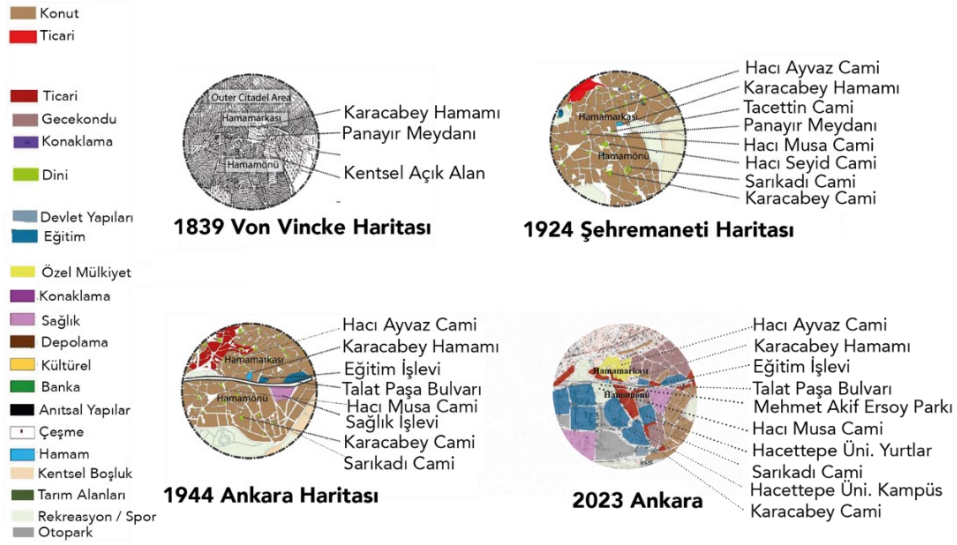
bölgenin tarihi işitsel peyzajını da olumsuz etkilediğini vurgulamaktadır. Yelmi (2016) işitsel peyzaj karakterinin mekânın kültürel mirasının bir parçası olduğunu ve göz ardı edilmeksizin belgelenmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu makale, mekânın işitsel girdilerini okuyabilmek için öncelikle işitsel iz, işitsel asamblaj ve bastırılmış ses gruplarını tanımlamaktadır. İşitsel iz kavramı Schafer'in (1977) soundmark terminolojisine dayanmaktadır. İşitsel izler belirli bir akustik komünite için yer, zaman ve etkinlikleri işaret etme potansiyeli olan seslerdir (Schafer, 1977). İşitsel asamblaj kavramı Biçer (2019) yazar tarafından önerilmiştir ve üst üste binen ses çeşitliliğine karşılık gelir. Yani, çeşitli ses örüntüleri bir araya gelir ve kendine özgü ses kimliğine sahip bir işitsel alan oluşturur. Bastırılmış ses kavramı da Biçer (2019) yazar tarafından önerilmiştir ve mevcut işitsel peyzajdan dış etkenler tarafından baskılanarak silinmiş sesler bu grup altında toplanır.

Bu çalışma kapsamında morfolojik veri analizi kartografik materyaller, yazılı belgeler ve fotoğraflar gibi görsel kaynaklara ek olarak işitsel veri analizlerinden de faydalanmaktadır. Örneğin, ses seviyesi ölçümlerinden elde edilen veriler kentsel doku ağı (yapı adaları, sokak-meydanlar, diğer açık alanlar), kentsel sirkülasyon ağı ve arazi kullanım modelleri ile eşleştirilerek yorumlanmaktadır. Bu sayede, belirli morfolojik örüntülerin belirli işitsel örüntüler üretme olasılığı üzerine yorum yapmak mümkün olmaktadır. Sonuç olarak, 19.yüzyılın ortasından itibaren mekânın işitsel izini sürmek ve kaydını tutmak teknik olarak mümkün iken, işitsel içerik kent araştırmalarının kapsamına çoğunlukla dahil olamamıştır. Bu çalışma kapsamında belirlenen Hacettepe Üniversitesi kampüsü, Mehmet Akif Ersoy Parkı ve Hamamönü yenileme bölgesini içine alan kent parçası üzerinde önerilen metodoloji ile bir pilot çalışma yürütülmüştür. Çalışma alanındaki mekânsal müdahalenin izini sürerken akustik kaynaklara erişmenin mümkün olmadığı dönemlerde işitsel araştırmaya yardımcı olması adına kartografik materyallerden ve yazılı kaynaklardan yararlanılmıştır.

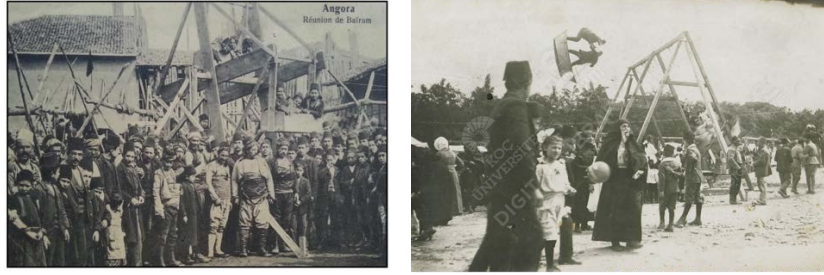
5. Pilot Çalışma

5.1. Pilot Çalışma Alanının Tanıtılması

Ankara'nın tarihi merkezi Ulus'un güneyinde, dış kale surları içinde kalan pilot çalışma alanının kökleri 13.yüzyıla kadar uzanır (Ergenç 1995, Tunçer 2001, Şenyapılı 2004). Günümüzde Altındağ Belediyesi sınırları içerisinde yer alan Hamamönü semti, kuzeyde Talatpaşa Bulvarı, güneyde Hacettepe Üniversitesi kampüsü, batıda Hacettepe Üniversitesi Hastaneleri ve doğuda Ankara Üniversitesi Hastanesi ile sınırlıdır. Mihçioğlu Bilgi (2010) 1839, 1924 ve 1944 tarihli Ankara haritaları Şekil 1 üzerinde kentsel doku ve arazi kullanımı üzerine bir çalışma yürütmüştür. Pilot çalışma alanını da içine alan bölgeye 1920lerde konut dokusunun hâkim olduğu görülmektedir (Şekil 1). Ayrıca, alanda çok sayıda cami olduğu ve mahallelerin cami ya da mescitleri merkeze olarak örgütlendiği görülmektedir. Hamamönü mahallesi için de çekirdek rolünü üstlenen, 1440larda inşa edilen Karacabey Cami'dir (Ergenç, 1995). Mahallenin adı, 1440'lı yıllarda inşa edilen Karacabey Hamamı'ndan gelmektedir (Ergenç, 1995). Karacabey Hamamı'nın güneyindeki alanın adı Hamamönü, kuzeyindeki alanın adı ise Hamamarkası'dır (Şekil 1). 1924 tarihli Şehremenati Haritası'na göre, Karacabey Hamamı çevresinde Panayır Meydanı veya "Hamid Tarlası" olarak adlandırılan bir kentsel meydan yer almaktadır (Şenyapılı, 2004; Mihçioğlu Bilgi, 2010) (Şekil 2). Bu alan mahalle meydanı, toplanma alanı ve sosyalleşme işlevi gören bir müşterek mekândır. 1944 tarihli Ankara haritası tarihi kent merkezindeki dokunun hızla dönüşmeye başladığını göstermektedir (Şekil 1). Konut kullanımının domine ettiği organik tarihi dokuya bu dönemde eğitim ve sağlık yapıları gibi büyük kamusal işlevler eklenmiştir. Önemli bir diğer değişiklik ise; bir müşterek mekân olarak işlevlenen Panayır Meydanı alanının bu işlevini yitirerek yapılaşması olmuştur. En kritik değişiklik tarihi dokunun bütünlüğüne ilk kez ciddi bir müdahale olarak okunabilecek Talatpaşa Bulvarı'nın inşa edilmesi olmuştur (Tunçer, 2001; Şenyapılı, 2004; Mihçioğlu Bilgi, 2010). Sonuç olarak, 1940lardaki büyük morfolojik müdahaleler bu alanın yalnızca fiziksel altyapısında değil sosyal, kültürel dolayısıyla etnografik kimliğinde de dönüşümlere yol açmıştır.

Şekil 1 1839, 1924, 1944 ve 2023 Tarihli Ankara Haritaları
(Mihçioğlu Bilgi, 2010 üzerinde yazar tarafından düzenleme yapılmış ve 2023 tarihli harita eklenmiştir.)

Şekil 2 Hamid Tarlası (Panayır Meydanı) (VEKAM Arşivi)

Bu çalışma kapsamında veri toplamak için faydalanılan kartografik materyallere ek olarak, araştırma alanının yapılı peyzajı ve işitsel peyzajı hakkında önemli ayrıntılar içeren yazılı kaynaklar bulunmaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi Hamamönü ve civarındaki yerleşim, Karacabey Hamamı'nın inşa edildiği 15. yüzyıla kadar uzanır. Aktüre'ye göre 17. yüzyılın sonlarında Celali isyanları, Hamamönü civarı da dahil olmak üzere, kale dışındaki mahallelerde ciddi yıkımlara neden olmuştur (Aktüre, 1981). Celali isyanlarından sonra bu alanda yerleşim yeniden başlasa da 1881 ve 1916'daki büyük yangınlar tarihi merkezin geniş bir alanını tekrar yok etmiştir. Sonuç olarak, pilot çalışma alanını da içine alan bu bölge, özellikle 17., 19. ve 20. yüzyıllarda, bir döngü içinde geniş kapsamlı yıkım ve yeniden yapılaşma süreci yaşamıştır. 1967 yılında Hacettepe Üniversitesi yerleşkesinin Talat Paşa Bulvarı'nın güneyinde inşa edilmesi bölgenin dönüşüm sürecinde tetikleyici bir etkiye sahip olmuştur. Üniversite arazinin kökleri 1958 yılında kurulan Çocuk Sağlığı Enstitüsü'ne dayanmaktadır (Akpolat, 2004) ve enstitü üniversite yerleşkesine dönüşürken alan genişlemesi sürecinde bölgedeki konut dokusu ciddi yıkıma uğramıştır (Poyraz and Gündoğan, 2014). Sonuç olarak, özellikle 1940-50'lerden sonra ana arter yollarının (öncelikle Talat Paşa Bulvarı ve Ulucanlar Caddesi) inşa edilmesi, Hacettepe Üniversitesi yerleşkesinin kurulması (1967) ve kent merkezine yapılan göç patlaması Hamamönü ve civarındaki ciddi dönüşümü tetiklemiş ve hızlandırmıştır. Pilot çalışma alanı; bölgede yerleşimin başladığı 15.yüzyıldan günümüze kadar saldırılar, yangınlar, göçler ve imar kararları gibi dış etmenler nedeniyle sürekli bir değişim ve dönüşüm tehdidi altında kalmıştır. Tüm bu değişim etmenlerine rağmen, bölgedeki konut kullanımı 2000'li yılların başlarına kadar zayıflamış bir biçimde de olsa devam etmiş ancak plansız gecekondu yerleşimlerinin artmasıyla giderek çöküntü alanı haline gelmiştir. Bunun sonucu olarak, Hamamönü bölgesi 2004 ve 2014 yılları arasında Altındağ Belediyesi tarafından yürütülen tartışmalı bir kentsel yenileme

sürecine girmiştir. Bu süreçte alandaki yoğun konut kullanımını yerini büyük ölçüde otel, eczane, kafe, hediyelik eşya dükkânı vb. arazi kullanımına bırakmıştır. Arazi kullanımındaki bu dönüşüm; oturma alanı korunan (?) mevcut yapı stoğunun kat planlarında (özellikle zemin kat planları) çeşitli düzenlemeler yapılması (Poyraz and Gündoğan, 2014) ve cephelerinde özgün olmayan unsurların kullanılması (Turgut Gültekin, 2014) gibi uygulamalar ile sonuçlanmıştır. Açık alan düzenlemelerinde ise öncelikle Mehmet Akif Ersoy Parkı'nın inşa edilmesi Talat Paşa Bulvarı boyunca yer alan mevcut konut dokusunun bir kısmının yıkılmasına yol açmıştır (Şekil 3). Diğer açık alan düzenlemesi ise; 1940larda yapılaşma sürecine girmeden önce mahalle meydanı olarak işlevlenen Panayır Meydanı'nın 2014te özgün kimliğinden bağımsız bir saat kulesi meydanına dönüştürülmesidir (Şekil 4). Mahalle sakinleri için bir müşterek mekân olan Panayır Meydanı kültürel kimliğin ve kolektif belleğin önemli bir parçası olmasına rağmen yitirilmiştir.

Şekil 3 Hacı Musa Camii ve Mehmet Akif Ersoy Parkı (Sol: VEKAM Arşivi, Orta: Altındağ Belediyesi, Sağ: Yazar tarafından Mart 2023'te çekilmiştir.)

Şekil 4 Panayır Meydanı'ndan Saat Kulesine (Sol: VEKAM Arşivi; Orta: Turgut Gültekin, 2014; Sağ: Yazar tarafından Mart 2023'te çekilmiştir)

Sonuç olarak, Hamamönü'ndeki yenileme süreci öncelikle alanın arazi kullanım örüntüsünü değiştirmiş; tarihi dokudaki bir geleneksel konut bölgesini rekreasyon ve ticaret alanına dönüştürmüştür. Bu değişiklik, alanın özgün kimliğine zarar vermiş ve kültürel mirası üzerinde olumsuz bir etkiye sebep olmuştur. Her şeyden önce, mahallenin 15.yüzyıla kadar uzanan konut dokusu ve domestik kültürü baskılanmış, dönüşüm sürecinde de ortadan kaldırılmış ve alanın kültürel mirasından silinmiştir. Mesken kullanımını baskılamak alandaki domestik sesleri de baskılamak ve akustik mirastan silmek anlamına gelmektedir. Örneğin, alanın işitsel peyzajını oluşturan sokakta oynayan çocukların sesleri, çocuklarını çağıran annelerin sesleri veya sokak ortasındaki komşu sohbetleri susturulmuştur. Kaymaz, Cennet ve Baki (2016) Hamamönü'ndeki konut yerleşiminin alanın kimliği için kritik olduğunu ve yenileme sürecinin yerin kimliğine zarar verdiğini belirtmektedir. Hamamönü'ndeki kentsel yenileme bir soylulaştırma sürecini beraberinde getirmiş, alandan uzaklaştırılan yerel halk akustik komünitenin de değişmesi anlamına gelmiştir. Alandaki geçici ziyaretçiler artmış, kalıcı sakinler yerinden edilmiştir. "Kentsel form, üreticileri ve sakinleri ile diyalektik bir ilişki içinde olan dinamik ve sürekli değişen bir varlıktır" (Moudon, 2003). Kentsel bağlamın sakinleri yerinden edildiğinde fiziksel formda bir değişiklik olmasa dahi kent-kentli diyalektiğine müdahale edildiğinden morfolojik bir değişim tetiklenmiş olur. Bu çalışma, Hamamönü örneğinde morfolojik dönüşümün paralelinde ilerleyen işitsel dönüşüme de dikkat çekmektedir. Çünkü alandaki dönüşüm alanın işitsel örüntülerini, işitsel kültür kodlarını ve işitsel kimliğini de etkilemiştir.

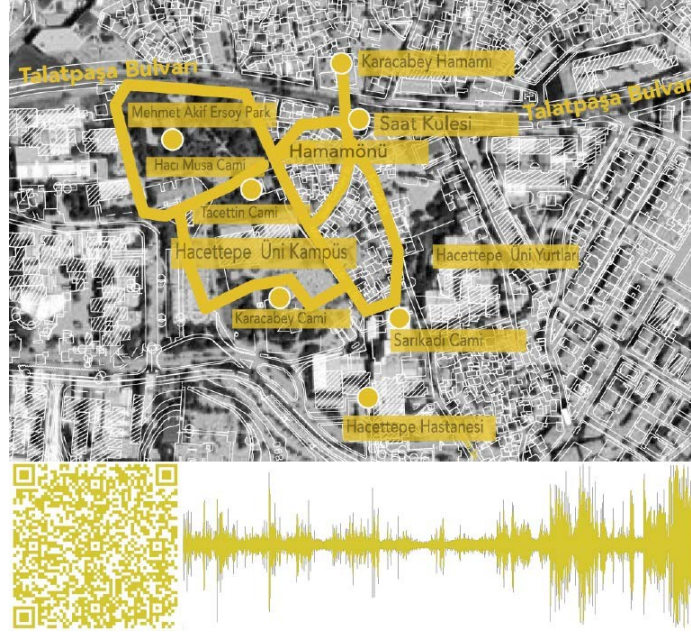
5.2. Öneri Bütünleşik Metodun Denenmesi

Hamamönü yenileme bölgesi, Mehmet Akif Ersoy Parkı ve Hacettepe Üniversitesi kampüsü Talatpaşa Bulvarı'nın güneyinde yer alan komşu kent parçalarıdır (Şekil 5). Tarihi merkezin güneyinde yer alan ve geleneksel konut bölgesi olarak işlevlenen bu organik kent dokusu 1940lardan itibaren kritik mekânsal müdahalelere maruz kalmıştır. 1960larda Hacettepe Üniversitesi yerleşkesi inşa edilirken mevcut küçük ölçekli geleneksel konut ayak izlerinden oluşan yerleşim bölgesinin büyük oranda yıkıldığı ve yerine daha büyük yapı oturma alanlarına ihtiyaç duyan eğitim yapılarının geldiği görülmektedir. Üniversite kampüsü ile komşu arazilerinde yer alan (bugünkü Hamamönü yenileme bölgesi ve Mehmet Akif Ersoy Parkı) konut dokusu arasında bir ölçek gerilimi oluşmuştur. Ayrıca, mülkiyet ilişkileri ve kullanıcı ilişkilerinde de gerilimli alanlar oluşmuştur. 2004-2014 arasında Hamamönü kentsel yenileme sürecinde ise bir açık alan olarak planlanan Mehmet Akif Ersoy Parkı'nın inşa edilmesiyle mevcut konut dokusunda yine yıkım olmuştur. İlgili dönüşümler kentsel etkinlikleri, kullanıcı faaliyetlerini, kullanıcı profil-yoğunluğunu ve paralelinde kentin seslerini ve işitsel içeriğini de etkilemiştir. Dönüşüm sürecinin işitsel izini sürmek, mevcut akustik komünite kalıplarını ve işitsel kültürel kodları yakalamak için kent araştırmasına işitsel peyzaj incelemesi de dahil edilecektir. Bu amaçla, öncelikle çalışma alanının ana ses kaynaklarının tespiti ve sınıflandırılması önemlidir. (Tablo 1) Ana ses kaynaklarının belirlenmesi ve taksonomisi, yapıli peyzajın değişen özellikleri ile işitsel peyzajın girdileri arasındaki karşılıklı ilişkiyi anlamaya yardımcı olacaktır. Ses kaynaklarını toplamak için Şekil 5'de gösterilen ses yürüyüşü rotası yürünmüştür.

Tablo 1 Ses Kaynakları Sınıflandırması

Yer	Arazi Kullanımı	Ana Ses Kaynakları
Hamamönü Bölgesi	Ticari Rekreasyonel Turistik	Kalabalığın Uğultusu, Güvercin Sesleri, Ezan Sesleri, Çocuk Sesleri, Dükkanlardan Gelen Müzik Sesleri, Rüzgar Sesi
Mehmet Akif Ersoy Parkı	Kent Parkı	Ezan Sesleri, Saksığan Sesleri, Rüzgar Sesi, Havuz Sesi
Hacettepe Üniversitesi Kampüsü	Eğitim	İnsan Sesleri, Ezan Sesleri, Rüzgar Sesi

Ses yürüyüşü rotası Şekil 5 yardımıyla dinlenebilir. Hamamönü saat kulesi meydanı çevresindeki ana ses kaynakları Talatpaşa Bulvarı'ndan gelen trafik gürültüsü, kalabalık uğultuları ve güvercin civıltılarıdır. Ara sokaklarda ise dükkanlardan gelen müzik sesleri ve kalabalığın uğultusu işitsel peyzaja hakim olmaktadır. Ezan vakitlerinde, yakın konumlanmış çok sayıda camiden gelen ve üst üste binen ezan sesleri alanın psikoakustik algısına dahil olur. Ses seviyesi ölçümlerine bakıldığında mesai saatlerine ve hafta sonlarına bağlı olarak 65 dB ile 80 dB arasında değişmektedir. Hamamönü'ndeki ticari ve rekreasyon amaçlı arazi kullanımının aksine, Hacettepe Üniversitesi kampüsü eğitim işlevi ile kullanıcı profilini belirli bir ölçüde filtreler. Kampüsteki ses seviyesi ölçümleri 40 dB ile 55 dB arasında değişmektedir. Hamamönü ile üniversite yerleşkesi arasında psikoakustik algı değişmektedir, kampüs durgun bir tampon bölge etkisi bırakmaktadır. İki alan arasında fiziksel bir sınır da bulunmaktadı (Şekil 6).

Şekil 5 Ses Yürüyüşü Rotası (Yazar tarafından hazırlanmıştır)

Şekil 6 Hacettepe Üniversitesi Kampüsü - Hamamönü Yenileme Bölgesi ve Karacabey Camii (Yazar tarafından Mart 2023'te çekilmiştir.)

Mehmet Akif Ersoy Parkı arazisi için ana ses kaynakları kuş ötüşleri, rüzgar sesi, havuz sesi ve ezan sesidir. Yoğun bir kent dokusu içinde rüzgar sesi ve kuş seslerinin işitsel peyzajı domine ettiği bir alan olarak Mehmet Akif Ersoy Parkı bu kent parçası için bir işitsel sığınak (Cerwén, 2019) işlevi görmektedir. Park içinde iken, eğimli topografyanın ses yalıtım etkisiyle Talat Paşa Bulvarı'nın trafik gürültüsü akustik olarak maskelenmektedir. Ancak, bulvarın kuzeyindeki inşaat gürültüsünü yer yer duymak mümkündür (Şekil 5 ve Şekil 7).

Şekil 7 Mehmet Akif Ersoy Parkı -Talat Paşa Bulvarı Arası Topografik Fark (Yazar tarafından Mart 2023'te çekilmiştir)

Pilot çalışma alanının ana ses kaynakları ses yürüyüşü ile belirlenmiş ve listelenmiştir (Tablo 1). Şimdi ise, bu çalışmanın önerdiği işitsel iz, işitsel asamblaj ve bastırılmış ses grupları incelenecektir. İşitsel iz; ilgili işitsel peyzajın psikoakustik algısında özgün, kolaylıkla fark edilebilen ve uzam-zamansal yönlendirme sağlayabilen seslere karşılık gelir. İşitsel asamblaj; üst üste binerek katmanlaşan ve ses çeşitliliğiyle yeni bir psikoakustik alan yaratan ses gruplarından oluşur.

Bastırılmış ses; mevcut işitsel peyzajdan dış etkenler aracılığıyla elenmiş ve silinmiş ses gruplarını içerir. Pilot çalışma alanının ses grupları Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2 Ses Grupları Sınıflandırması

Ses Grupları Sınıflandırması		
<i>İşitsel İz</i>	<i>İşitsel Asamblaj</i>	<i>Bastırılmış Ses</i>
Ezan Sesi	Karacabey Hamamı’nın İşitsel Atmosferi	Mahallenin Domestik İşitsel Atmosferi
Mehmet Akif Ersoy Park’ında Saksığan Sesleri	Mehmet Akif Ersoy Park’ının İşitsel Atmosferi Hamamönü Saat Kulesi Meydanı Atmosferi	<i>Panayır Meydanı</i> İşitsel Atmosferi

Pilot çalışma alanının ses grupları incelemesinden elde edilen bir dizi sonuç vardır. Öncelikle, işitsel peyzajın bastırılmış ses gruplarına odaklanmak, işitsel kültür kodları ve akustik komünite kalıplarının değişen koşullarını anlamak için açıklayıcıdır. Örneğin, daha önce de belirtildiği gibi, bölgedeki konut kimliğinin ilk izleri 15. yüzyıla kadar uzanır. Bölge konut kimliğinin baskılanması işitsel peyzajın domestik seslerinin baskılanması ile sonuçlanır. Mevcut durumda rekreasyonel, ticari ve eğitim merkezli arazi kullanımı özgün domestik işitsel peyzaj örüntüsünü silmiştir. Hamamönü kentsel yenileme bölgesinde yapı oturma izleri, sokak genişlikleri, yapı kat yükseklikleri gibi morfolojik bileşenler orijinal durumu 'taklit' etse dahi, ses kaynakları yerinden edilmiş ve otantik işitsel izler silinmiş durumdadır. Yani, Hamamönü bölgesinin fiziksel morfolojik girdileri geleneksel konut dokusunu taklit etse dahi işitsel peyzaj girdileri özgün durumu taklit edememektedir. Kaymaz, Cennet ve Baki (2016) bu durumu işitsel peyzaj ve yapı peyzaj arasında bir uyumsuzluk olarak değerlendirmektedir. Bir diğer bastırılmış ses olarak Panayır Meydanı’nın işitsel atmosferi verilebilir. Mevcut durumda morfolojik olarak orijinal durumuna benzer biçimde bir kentsel boşluk olarak okumak mümkün olsa dahi işitsel kültür kodu tümüyle değişmiş olan bu alan müşterek mekân kimliğini yitirmiştir. Pilot çalışma alanının işitsel izlerine bakılacak olursa bölgede yoğun bir şekilde konumlanmış olan minarelerden gelen ezan sesleri en uzun süredir varlığını koruyan işitsel kaynaktır. Ancak, yenileme süreci öncesi ezan sesleri Hamamönü mahallesinin işitsel peyzajında odak oluşturacak güce sahip iken, mevcut durumda, Talat Paşa Bulvarı’ndan kaynaklanan trafik gürültüsü, kalabalığın uğultu sesi, kafe ve restoranlardan gelen müzik işitsel peyzajı domine eder. Hamamönü bölgesine kıyasla görece daha durgun ve sakin bir işitsel peyzaj örüntüsü olan Mehmet Akif Ersoy Parkı ve Hacettepe Üniversitesi yerleşkesi için ise; sırasıyla bu alanların içinde yer alan Hacı Musa Cami ve Karacabey Cami, bölgenin psikoakustik algısında ezan sesinin işitsel iz etkisini sürdürmesini sağlamaktadır. Mehmet Akif Ersoy Parkı’nın işitsel peyzajında ezan sesleri, havuzun uğultusu, saksığan sesleri ve rüzgarın sesinin üst üste bindiği bir işitsel asamblaj atmosferine de rastlanır.

6. Sonuç

Bu çalışma, görme odaklı kentsel araştırma stratejilerine eleştirel bir şekilde yaklaşmakta ve özellikle kentsel ses boyutunun hafife alınan potansiyellerini vurgulamaktadır. “Kentsel morfolojik faktörler, işitsel peyzajı daha iyi anlamak için yararlı göstergeler olabilir” (Hong & Yong Jeon, 2017). Bu çalışma, işitsel peyzaj örüntülerinin ve yapı peyzaj düzeninin karşılıklı etkileşim halinde olduğunu ve iç içe geçmiş bir yapıya sahip olduğunu iddia etmektedir. Yapı peyzajın uzam-zamansal dinamikleri işitsel peyzajın oluşumunda ve dönüşümünde önemli rol oynar. Kentsel formun örüntüleri işitsel atmosfer için belirleyicidir. Kentin dinamikleri, döngüleri, rutinleri ve ritimleri

mekânın işitsel boyutlarına yansır; işitsel kültür kodlarını ve akustik komünite örüntülerini etkiler. Kentsel bağlamın ayrılmaz bir parçası olan işitsel peyzaj, yerin kimliği, mekânsal hafıza ve kültürel mirasın inşasında önemli bir rol oynar.

Not:

Bu çalışma Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Ana Bilim Dalı doktora programında Doç. Dr. Ela Alanyalı Aral danışmanlığında sürdürdüğüm doktora tezimin kavramsal çerçevesinden faydalanmaktadır.

Kaynaklar

- Aktüre, S. (1978). *19. Yüzyıl Sonunda Anadolu Kenti Mekânsal Yapı Çözümlemesi*. ODTÜ Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi.
- Aletta, F., Kang, J. & Axelsson, O. (2016). Soundscape Descriptors and a Conceptual Framework for Developing Predictive Soundscape Models. *Landscape and Urban Planning, Vol 149*, 65–74.
- Augoyard, J.F. & Torgue, H. (2004). *Sonic Experience: A Guide to Everyday Sounds* (A. McCartney & D. Paquette, Trans.). Montreal: McGill-Queen's Press. (Original work published 1995)
- Biçer, N.,B. (2019). *An Exploration of Urban Soundscape in Ulus, Ankara*. Master Thesis, Middle East Technical University, Ankara.
- Cerwén, G. (2019). Listening to Japanese Gardens: An Autoethnographic Study on the Soundscape Action Design Tool. *International Journal of Environmental Research and Public Health, 16(23)*. DOI:10.3390/ijerph16234648
- Chion, M. (1994). *Audio-Vision Sound on Screen*. Columbia University Press.
- Chitra, B. Jain, M., and Chundelli, F.A. (2020). Understanding the Soundscape Environment of an Urban Park through Landscape Elements. *Environmental Technology & Innovation, Vol 19*. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.eti.2020.100998>
- Cinar Ozdil, N., Vejre, H., & Bilsel, F. C. (2020). Emergence and Evolution of the Urban Public Open Spaces of Ankara within the Urban Development History: 1923 to Present. *Journal of Planning History, 19(1)*, 26–51. <https://doi.org/10.1177/1538513219848434>
- Conzen, M. R. G. (1960) *Alnwick Northumberland a Study in Town-Plan Analysis*. The Institute of British Geographers.
- Conzen, M. R. G. (2004) *Thinking About Urban Form: Papers on Urban Morphology 1932-1998*. Peter Lang.
- Dokmeci Yorukoglu, P., Urak, G. and Erçakmak Osma, U., B. (2021). Cultural Soundscape Evaluation on Re-Functionalized Historical Sites with Adaptive Reuse Approach: Ankara Citadel Case. *Euronoise 2021 Conference*.
- Ergenç, Ö. (2012). *XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*. Tarih Vakfı Yurt Kitapları.
- Hall, T., Lashua, B., & Coffey, A. (2008). Sound and the Everyday in Qualitative Research. *Qualitative Inquiry, Vol 14 (6)*, 1019-1040.
- Hong, J., Y. & Yong Jeon, J. (2017). Exploring Spatial Relationships among Soundscape Variables in Urban Areas: A Spatial Statistical Modelling Approach. *Landscape and Urban Planning, Vol 157*, 352-364.
- Howes, D. (1991). *The Varieties of Sensory Experience: A Sourcebook in the Anthropology of the Senses*. University of Toronto Press.
- Ingold, T. (2000). *The Perception of the Environment*. Routledge.
- ISO12913-1:2014. Acoustics-Soundscape Part 1: Definition and Conceptual Framework; ISO:Genève, Switzerland, 2014. Retrieved from: <https://www.iso.org/obp/ui/fr/#iso:std:iso:12913:-1:ed-1:v1:en:ref:3>
- ISO/TS 12913-2:2018. Part 2: Data Collection and Reporting Requirements; ISO: Genève, Switzerland, 2018. Retrieved from: <https://www.iso.org/obp/ui/fr/#iso:std:iso:ts:12913:-2:ed-1:v1:en>
- Kang J., Schulte-Fortkamp B., (Ed). (2016) *Soundscape and the Built Environment*. (1st ed.) Taylor & Francis-CRC Press.
- Kato, K. (2009). Soundscape, Cultural Landscape and Connectivity. *Sites: A Journal of Social Anthropology and Cultural Studies, Vol 6(2)*, 80–91. <https://doi.org/10.11157/sites-vol6iss2id123>
- Liu J., and Kang J., (2015). Soundscape Design in City Parks: Exploring Relationships between Soundscape Composition Parameters and Physical and Psychoacoustic Parameters. *Journal of Environmental Engineering and Landscape Management, Vol 23*, 110-120.

- Kaymaz, I., Cennet, T. & Baki, E. (2016). Perceived Soundscape of Urban Historical Places: A Case Study of Hamamönü, Ankara. *Procedia Engineering*. 161, 1920-1925. DOI: 10.1016/j.proeng.2016.08.765
- Kropf K.S. (2009) Aspects of Urban Form. *Urban Morphology* 13 (2), 105-120.
- Kropf, K. & Malfroy, S. (2013). What is Urban Morphology Supposed to be about: Specialization and the Growth of a Discipline. *Urban Morphology* 17, 128–31.
- Larkham, P.J. (2006). The Study of Urban Form in Great Britain. *Urban Morphology*, Vol 10 (2), p.130.
- Larkham, P.J. (2002). Misusing 'Morphology'? (Urban Form). *Urban Morphology*, 6 (2). 95-98.
- Larkham P.J. & Morton, N. (2011) Drawing Lines on Maps: Morphological Regions and Planning Practices, *Urban Morphology*, 15 (2).
- Larkham, P.J. & Ünlü, T. (2021) *Özel Oturum*. III. Kentsel Morphology Sempozyumu. Ankara, Türkiye. https://www.youtube.com/watch?v=EGJ4EKN6tV8&t=23s&ab_channel=III.KentselMorfolojiSempozyumu-ASalonu
- Levin, D.M. (1993). *Sartre, Merleau-Ponty, and the Search for a New Ontology of Sight*. In D.,M. Levin (Eds.) *Modernity and the Hegemony of Vision*. London: University of California Press.
- Liu J., & Kang J., (2015). Soundscape Design in City Parks: Exploring Relationships between Soundscape Composition Parameters and Physical and Psychoacoustic Parameters. *Journal of Environmental Engineering and Landscape Management*, 23. 110-120.
- Mihçioğlu Bilgi, E. (2010). *The Physical Evolution of the Historic City of Ankara Between 1839 and 1944: A Morphological Analysis*. Phd Thesis, Middle East Technical University, Ankara.
- Moudon, A.V. (1997). Urban Morphology as an Emerging Interdisciplinary Field. *Urban Morphology*, Vol 1, p.3-10.
- Müller, J. (2012). The Sound of History and Acoustic Memory: Where Psychology and History Converge. *Culture & Psychology*, Vol 18 (4), 443-464.
- Poyraz, U. & Önder Gündoğan, M. (2014) Tarihsiz ve Talihsiz Bir Dönüşüm: Cazibe Merkezi Olarak Hamamönü *idealkent*, 11, p.70-87.
- Schafer, R.M. (1973). *The Vancouver Soundscape*. In R., M. Schafer (Eds.) *The Vancouver Soundscape*. Canada: Sonic Research Studio, Simon Fraser University.
- Schafer, R., M. (1977). *The Soundscape: Our Sonic Environment and the Tuning of the World*. Destiny Books.
- Southworth, M., F. (1967). *The Sonic Environment of Cities*. Massachusetts Institute of Technology Press.
- Şenyapılı, T. (2004). *Barakadan Gecekonduya Ankara'da Kentsel Mekânın Dönüşümü*. İletişim Yayıncılık.
- Thompson, E. (2002). *The Soundscape of Modernity Architectural Acoustics and the Culture of Listening in America, 1900–1933*. MIT Press.
- Truax, B. (1978). *Handbook for Acoustic Ecology*. ARC Publications.
- Truax, B. (1984) *Acoustic Communication*. Ablex Publishing Corporation.
- Tunçer, M. (2001). Ankara'da Tarihsel Çevrenin Korunmasına Yönelik Politikalar. Tarih içinde Ankara II içinde (ed.) Y. Yavuz, Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi.
- Turgut Gültekin, N. (2014). *Urban Conservation Policy- The Case of Hamamönü- Ankara Turkey*. ERSAs 54th Congress-Regional Development & Globalisation: Best Practices. Saint Petersburg, Russia.
- Westerkamp H. (1991) The World Soundscape Project. *The Soundscape Newsletter No.1*.
- Whitehand J. W. R. (2001) British Urban Morphology: The Conzenian Tradition. *Urban Morphology*, Vol. 5(2), p. 103-109.
- Whitehand J. W. R. (2009) The Structure of Urban Landscapes: Strengthening Research and Practice. *Urban Morphology*, Vol. 13(1), p. 5-27.
- Yelmi, P. (2016) Protecting Contemporary Cultural Soundscapes as Intangible Cultural Heritage: Sounds of Istanbul. *International Journal of Heritage Studies*. Vol 22 (4), 302-313. DOI: 10.1080/13527258.2016.1138237
- Zardini, M. (2005). *Toward a Sensorial Urbanism*. <https://www.cca.qc.ca/en/issues/16/the-rest-of-your-senses/34281/toward-a-sensorial-urbanism>
- Zittoun, T. (2012). The Art of Noise: Comment on the Sound of Silence. *Culture and Psychology*, Vol 18(4). P.474